

OKULÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇOCUK HAKLARININ ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ¹

PRESCHOOL TEACHER CANDIDATES' OPINIONS ON THE TEACHING
OF CHILDREN'S RIGHTS

Seviye NESLİTÜRK²
A. Figen ERSOY³

ÖZ

Bu araştırmanın temel amacı, okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimi amacıyla geliştirdikleri uygulamalara ilişkin görüşlerini belirlemektir. Araştırmaya, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okulöncesi Öğretmenliği Programı 4. sınıfta öğrenim gören 13 gönüllü öğretmen adayı katılmıştır. Araştırma verileri, öğretmen adaylarıyla yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğretmen adayları çocuk hakları öğretiminde çoğunlukla drama, anadili ve oyun etkinliklerinden yararlanmışlardır. Öğretmen adayları, etkinliğin uygulanması sonrasında, ilk önce zor gibi görünmesine karşın hazırladıkları etkinliği kolaylıkla uyguladıklarını ve çocukların etkinlikten zevk aldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları okulöncesi dönemde çocuk hakları öğretimine çocukların düzeyine uygun etkinlikler yoluyla verilebileceğini belirtmişlerdir.

Anahtar sözcükler: Okulöncesi eğitim, çocuk haklarının öğretimi, öğretmen adayları.

ABSTRACT

The main purpose of this study is to measure and evaluate the opinions of preschool teacher candidates towards the teaching practices that they have developed for teaching children's rights to the students. Thirteen volunteer senior students studying at Anadolu University Faculty of Education, Department of Primary Education Preschool Teaching Training Program, participated in the present study. The data were gathered through semi-structured interviews conducted with teacher candidates and the gathered data were analyzed through the content analysis method. The results of the study revealed that the teacher candidates mainly made use of drama, mother tongue, and play activities while teaching children's rights courses. Subsequent to practicing the teaching activities, participants stated that although it seemed difficult to practice the activities at initially, they easily managed to put them into practice and they observed that their students enjoyed practicing such activities. The preschool teacher candidates believe that children's rights education in the preschool environment is helpful and desirable when they are presented in age-appropriate and developmentally appropriate ways.

Key Words: Preschool education, teaching children's rights, teacher candidates.

¹ Bu çalışma K.K.T.C Girne'de 27-30 Haziran 2006 tarihlerinde düzenlenen *Avrupa Birliği Sürecinde Okulöncesi Eğitimin Bugünü ve Geleceği Sempozyumu* sunulan bildiriden geliştirilerek makale haline getirilmiştir.

² İzmir Teknoloji Enstitüsü, E-posta: seviyenesliturk@iyte.edu.tr

³ Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü. E-posta: arifee@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

Çocuk hakları, çocuğun insan olması, bakıma ve özene gereksinim duyması nedeniyle doğuştan sahip olduğu haklardır (Akyüz, 2001). İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde çocuk istismarının artması, ülkeleri çocuklar için özel önlemler almaya itmiştir. Bu kapsamda, önce 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından *Çocuk Hakları Bildirgesi*, sonra 1989 tarihinde daha ayrıntılı bir çalışma ile *Çocuk Hakları Sözleşmesi* imzalanmıştır (Karaman-Kepenekçi 2000). Türkiye de 1990 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalamış ve 1995 yılında resmi gazetede yayınlamak yürürlüğe koymuştur (Aras, Birinci ve Uluç, 2001). Sözleşme, çocukların temel yaşam, gelişim, korunma ve topluma etkin katılım gibi haklarını içerir (Fernekas, 2000). Bu bakımdan, Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuk hakları yasası olup çocukların her yönden nitelikli ve bilinçli bireyler olarak yetiştirilmesine, toplumun mutluluğu ve geleceğinin korunmasına dönük bir yatırımdır (Çılga, 2001).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42. maddesinde çocuk haklarının yetişkinlere ve çocuklara öğretilmesi öngörülmüştür. Böylece, çocukların yasalar ve sözleşmelerle kendilerine tanınan hakları bilmeleri onların temel hakkı olarak kabul edilmektedir (Karaman-Kepenekçi 2000). Okullar, çocukların eğitim haklarını gerçekleştirmenin ötesinde, çocukların haklarını öğrendiği ve uygulandığı kurumlar olmalıdır (Osler ve Starkey, 1998).

Okulöncesi, çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin en hızlı olduğu (Poyraz ve Dere, 2001) ve insan yaşamının temelini oluşturulduğu bir dönemdir (Oktay, 2000). Bu dönemde çocuklarda işbirliği, paylaşma, grup etkinliklerine katılma, toplum içinde düşüncelerini ifade etme ve sorumluluk alma gibi sosyal beceriler gelişir (Hopkins, 2002; Yaşar, 2004). Okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimi çocukların ileride haklarını bilen birer vatandaş olmaları yanı sıra olumlu kişilik özellikleri kazanmalarını sağlar (NCSS, 1998). Bu dönemde, çocuk haklarının öğretimiyle çocuklar, istekleri, gereksinimleri ve hakları arasındaki farkı, bütün çocukların aynı haklara sahip olduğunu, çocuk haklarına ilişkin istismar içeren çeşitli durumları ve kendi davranışlarının başkalarını etkilediğini kavrar (DFES, 2006). Öğretmen, çocukların yetişkinlerden farklı gereksinimleri olduğunu, çocukların gereksinimleri ile haklarının ilişkili olduğunu vurgulamalı, (OHCHR, 2003), etkin katılım sağlamalı, günlük yaşamdan yararlanmalı, evrenselliği vurgulamalı ve demokratik öğrenme ortamı oluşturmalıdır (Karaman-Kepenekçi, 2000). Çocukların somut işlemler döneminde olması nedeniyle çocukların düzeylerine uygun etkinliklerle hissettirerek eğitim vermeli ve çocukları duygusal açıdan olumsuz yönde etkileyecek materyal ve etkinliklerden kaçınmalıdır.

Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından benimsenen 2006 okulöncesi eğitim programında sosyal-duygusal alanda “Başkalarının duygularını fark edebilme”, “Farklılıklara saygı gösterebilme” ve “Hoşgörü gösterebilme” gibi kazanımlara yer verilmiştir. Ayrıca, okulöncesi dönemde

36-72 aylık çocuklar için oluşturulan gelişim özelliklerinde, “haklarını korur” ifadesine ve ele alınması gereken belirli gün ve haftalar arasında Ekim ayının ilk pazartesi günü *Dünya Çocuk Günü*'ne yer verilmiştir (YA-PA, 2006). Bu nedenle, okulöncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler çocuk haklarının kapsamını ve öğretiminin nasıl yapılması gerektiğini bilmelidir. Türkiye’de ve yurt dışında çocuk hakları üzerine yapılmış çalışmalar daha çok çocuk haklarının geliştirilmesi, çocuk istismarı ve çocuk hukuku konularını kapsamaktadır. Ancak son yıllarda, yurt dışında erken çocukluk döneminde çocuk haklarının öğretimi ve okullardaki uygulamalara ilişkin yapılan araştırmalara rastlanmaktadır (Alderson, 1999; Allan ve I’Anson, 2004; Covell ve Howe, 1999; Ochaita ve Espinosa, 1997; Osler ve Starkey, 1998). Bu araştırmayla, okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimi amacıyla geliştirdikleri uygulamalara ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Böylece okulöncesi dönemde çocuk hakların öğretimine ve çocuk haklarının öğretimine ilişkin yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı umulmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2005-2006 öğretim yılı güz döneminde Anadolu Üniversitesi Okulöncesi Öğretmenliği Programında 4. sınıfta öğrenimine devam eden 1’i erkek 12’si kız 13 gönüllü öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında, öğretmen adayları okulöncesi eğitim kurumlarında çocuk haklarının öğretimine ilişkin etkinlik hazırlayıp uygulamışlardır. Araştırma sürecinde öğretmen adaylarına çocuk haklarının öğretimine ilişkin hiçbir bilgi verilmemiştir. Öğretmen adayları, 5 anaokulunda 5 ve 6 yaş grubunda toplam 187 öğrenciye etkinliklerini uygulamışlardır.

Araştırma verileri, öğretmen adaylarının geliştirdikleri etkinliklerin uygulamaları sonrasında her bir öğretmen adayı ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme ile öğretmen adaylarına; okulöncesinde çocuk haklarının eğitimine ve geliştirdikleri etkinliğin, planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve uygulamada yaşanan sorunlara ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırmada, öğretmen adaylarının çocuk hakları öğretimine ilişkin görüşleri nedenleriyle birlikte ortaya çıkarılması amaçlandığı için içerik analizi tercih edilmiştir. İçerik analizi iki araştırmacı tarafından şu aşamalarda gerçekleştirilmiştir. İlk önce, görüşme kasetleri görüşme dökümü formlarına aktararak yazılı hâle getirilmiş ve kontrol edilmiştir. Daha sonra iki araştırmacı birbirinden bağımsız olarak betimsel indeks oluşturmuş ve betimsel indeks bölümündeki düşüncelerini karşılaştırmışlar, farklı düşündükleri konularda uzlaşarak ortak bir noktada buluşarak kodlamalar yapılmıştır. Bilgisayar ortamında kod dosyaları oluşturulmuş, ilgili kodlar kod dosyalarına aktarılmış, tema ve alt

temalar oluşturulmuş, temalarla ilgili kodlar bir araya getirilmiştir. Araştırma verileri ilgili temalar ve alt temalar altında sunulmuştur. Araştırma verilerinin sunumunda öğretmen adaylarına verilen kod isimlerden yararlanılmış ve kimi görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak desteklenmiştir. Öğretmen adaylarının görüşlerinde yapılan doğrudan alıntılarda önce öğretmen adayının kod ismi, belirttiği görüşü italik olarak verildikten sonra parantez içinde satır numarası belirtilmiştir. Araştırma veri analizinin güvenilirliği; *Görüş birliği/Görüş birliği+Görüş ayrılığı* formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Araştırmanın her bir sorusu için, her iki araştırmacının yaptığı betimsel indeks karşılaştırılmış ve tüm soruların güvenilirlik ortalaması %92 olarak saptanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde okulöncesi öğretmeni adaylarının okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimine ilişkin görüşlerden elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırma bulgularında, *i)* öğretmen adaylarının okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimine ilişkin görüşleri ve *ii)* okulöncesi eğitim kurumlarında çocuk haklarının öğretimi amacıyla gerçekleştirdikleri uygulamaya ilişkin görüşleri olmak üzere iki tema oluşturulmuştur.

Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Okulöncesi Dönemde Çocuk Haklarının Öğretimine İlişkin Görüşleri: Öğretmen adaylarının okulöncesinde çocuk haklarının öğretimine ilişkin görüşleri çeşitli alt temalarda toplanmıştır. Bunlar; okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimine yer verilmesi, okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretiminde yer verilmesinin nedenleri ve okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretiminde kullanılabilecek etkinliklerdir.

Okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimine yer verilmesine ilişkin görüşler: Öğretmen adaylarının çoğunluğu (10 öğretmen aday) okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretilmesi gerektiğini belirtirken, kimileri altı yaş ve dört yaş altında verilemeyeceğini belirtmiştir. Örneğin, Sevgi, *Zaten adı üzerinde çocuk hakları 6 yaş grubu çocuk olduğuna göre tabii ki onlara bu öğretilir bence de gerekli çocuklar kendi haklarını bilmek zorundalar* (st.8-10) biçiminde görüşüyle okulöncesi dönemde çocuk hakları öğretimin gerekliliğini vurgulamıştır. Işıl ise, *Altı yaşa belki daha kolay olur çocuk haklarının öğretimi ama dört yaşa çok zor bence. Çünkü çocuklar daha soyut şeyleri anlamıyorlar çok fazla kafalarında yer edemiyorlar* (st.6-10) biçimindeki ifadeleriyle dört yaş altındaki çocuklara haklarının öğretilmesinin zor olabileceğine dikkat çekmiştir.

Okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimine yer verilmesinin nedenlerine ilişkin görüşler: Öğretmen adayları, çocuklardaki davranış gelişmesine katkıda bulunma, ileride haklarını bilen kişiler olma, bilgilenme

hakkı, kendilerini savunabilme, çocukların düzeyinin çocuk haklarının öğretimine uygun olma, empati geliştirme, özürlü bireylere saygı geliştirme ve çocukların haklarına ilişkin temel kavramların öğrenme amacıyla okulöncesinde çocuk haklarının öğretimine yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin, Mehtap, okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimi yapılarak özürlü bireylere karşı saygının geliştirilebileceğini *Çocukların (...) farklı bireylerin neler hissettiklerini duyumsamaları ve olumlu bakış açıları geliştirmeleri açısından önemli olduğunu düşünüyorum* (st.7-15) biçiminde ifade ederken, Yeliz, ileride daha bilinçli bireyler yetiştirilebileceğini *Okulöncesi çok önemli olan bir yaş grubu (...) insan haklarına bu yaşlarda da yer verirse eğer ileride daha bilinçli insanların doğmasına neden olacağız* (st.120-124) sözleriyle belirtmiştir. Tarık ise, haklarını öğrenen çocukların ileride haklarını arayan vatandaşlar olacaklarını *Bu bilinci alırlarsa ileride haklarını aramak için daha çok mücadele edeceklerdir* (st.12-13) biçiminde belirtmiştir. Sevgi, öğrencilerin çevrelerinde karşılaştıkları olumsuz durumlara ve haklarının ihlal edilmesine karşı kendilerini savunabilmeleri için çocukların haklarını öğrenmeleri gerektiğini *Herhangi bir insanın anne babası dahil öğretmeni dahil kendi kişilik haklarına bilinçsiz şekilde davranamayacağını bilmesi ve kendini savunması gerekiyor. Bence bu yaşta öğrenilebilir* (st.8-15) biçiminde dile getirmiştir. Mehtap, çocukların çevrelerindeki kişilere empati geliştirmeleri için çocuk haklarını öğrenmeleri gerektiğini, *Çocuklar şu an kendi buldukları şartlarla diğer çocukların buldukları şartları kıyaslayamıyor (...) daha zor şartlarda yaşayan çocukların varlığını da bilmeleri ve onların da aynı şeylere sahip olması gerektiğini bilmeleri gerekir* (st.10-14) sözleriyle belirtmiştir. Aydan ise, okulöncesi dönemde çocuk hakları öğretiminin çocuklarda görülen davranış sorunlarının çözülmesinde yardımcı olacağını *Davranış sorunları ile çok karşılaşılıyor okulöncesinde (...) serbest zaman etkinliğinde arkadaşına vurabiliyor ya da itebiliyor. Ama böyle bir hakkı yok (...) Çocukların bunu öğrenmeleri ilerleyen zamanlarda davranış değişikliğine uygun olacaktır* (st.136-151) biçiminde belirtmiştir.

Çocuk haklarının öğretiminde kullanılacak etkinliklere ilişkin görüşler: Öğretmen adayları; drama, anadili, oyun, sanat, hikâye, okuma-yazma etkinliklerinde, günlük rutin etkinliklerde çocuk haklarının öğretimine yer verilebileceğini belirtmiştir. Öğretmen adaylarından Aydan oyun ve drama etkinliklerinde yer verilebileceğini, *Biraz daha eğlenceli hale dönüştürmek için oyun etkinliklerinde ya da drama ağırlıklı olarak çalışılsa biraz daha işlevsel olabilir diye düşünüyorum* (st.23-26) biçiminde belirtirken, Şule, *Ana dili etkinliğinden yararlanılabilir çok rahatlıkla kullanılacak bir etkinlik, oyunla da verilebilir. Hemen hemen bir çok etkinlikte verilebilir. Ama genel anlamda direkt olarak düşündüğüm anadili ve oyun* (st.18-22) biçiminde görüşünü belirtmiştir. Seher ise, sanat etkinliğinde yer verilebileceğini, *Bence*

sanat etkinliği oyun etkinliği ya da sohbet, onların yönlendirdiği bir sohbet etkinliği kullanılabilir (st.30-31) sözleriyle belirtmiştir.

Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Okulöncesi Çocuk Haklarının Öğretimi Amacıyla Yaptıkları Uygulamaya İlişkin Görüşleri

Öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimi amacıyla yaptıkları uygulamalarına ilişkin görüşleri çeşitli alt temalarda toplanmıştır. Bunlar; Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden seçilen madde ve seçme nedenleri, okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretiminde tercih edilen etkinlikler ve tercih edilme nedenleri, etkinliğin planlanmasında dikkat edilen noktalar, etkinliğin uygulanması sırasında dikkat edilen noktalar, etkinliğe ilişkin öğrenci tepkileri, etkinliğin uygulanmasında karşılaşılan sorunlar, uygulama sonrası düşünceler ve etkinliğin uygulanması sonrasında öğretmen adaylarının geliştirdikleri önerilerdir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden seçilen madde ve seçme nedenlerine ilişkin görüşler: Öğretmen adayları; *eşitlik, özgürlük, saygı ve kimsenin onuru kırılmaz ve işkence yapılamaz* biçimindeki çocuk haklarının öğretimini seçmişlerdir. Öğretmen adaylarından Mehtap, seçtiği maddeyi ve seçme nedeni *İnsanlar onur ve haklar bakımından eşit doğarlar, birbirlerine kardeşlik anlayışı ile davranmalılar* (st.129-130) biçiminde ifade derken, Seher, *Tüm insanların eşit doğduklarını, tüm özelliklerinin aynı olduğunu ve her birinin ne olursa olsun yaşama hakkının bulunduğunu elinden alınamayacağını kazandırmaya çalıştım* (st.69-71) biçiminde görüş belirtmiştir. Öğretmen adaylarından Gönül *Özgürlüğün ve özgür olmamanın farkına varmak* (st.2), Sevgi ise, *Kendilerinin saygı duyulması gereken bireyler olduğunu herkesin bu hakka saygı duyması gerektiğini* (st.71-77) biçimindeki görüşleriyle seçtikleri maddelerin nedenlerini belirtmişlerdir.

Çocuk haklarının öğretiminde yararlanılan etkinlikler ve nedenlerine ilişkin görüşler: Çocukların yaparak yaşayarak öğrenmesi, empati kurabilmesi, düşüncelerini rahatlıkla anlatabilmesi, farklı bakış açıları geliştirmesi ve zevk almasını göz önüne alarak öğretmen adayları; drama, anadili, oyun, sanat, hikaye, okuma yazmaya hazırlık, grup çalışmaları ve rutin etkinlikten yararlanmışlardır. Örneğin, Mehtap çocukların düşüncelerini rahatlıkla anlatabilmesi için sanat etkinliğini seçtiğini, *Çocuklara resim yaptırarak işlediğimiz konunun çocuklar tarafından düşüncelerini en iyi resimleri ile alabiliriz diye düşündüm* (st.41-43) sözleriyle belirtirken, Melek, çocukların daha iyi anlamaları için hikaye etkinliğini seçtiğini, *Hikaye etkinliği kullanmamızın sebebi daha anlamlı olabileceğini düşündüm diğer etkinliklerden daha çok biz insan haklarını iki hedefi de içinde kullanabileceğimi düşünerek hikaye etkinliğini aldım* (st.45-47) biçiminde belirtmiştir. Arzu ise, drama etkinliğini çocukların daha iyi duyumsamaları için seçtiğini, *Daha iyi duyumsamalarını sağlamak için drama etkinliğine yer*

verdim (st.23-26) biçiminde belirtmiştir. Sevim anadili etkinliklerinden çeşitli biçimlerde yararlanılabileceğini *Anadili etkinliğinde bir problem ele alınıp çocuklardan bu probleme farklı bakış açıları geliştirmeleri farklı çözüm yolları geliştirmeleri istenebilir. Ya da empati kurmaları istenebilir* (st.28-33) biçiminde ifade etmiştir.

Etkinliğin planlanmasında dikkat edilen ilkelere ilişkin görüşler: Öğretmen adayları; öğrencinin düzeyine uygun olmasına, çocuk haklarını içermesine, çocukları olumsuz etkilememesine, görsel olmasına, yaşayarak öğrenmesine, iletişim kurabilmesine, öğrencinin zevk almasına, çevrenin tepkisine ve katılımın sağlanmasına dikkat ettiklerini belirtmiştir. Öğretmen adaylarından Gülay, çocukların gelişim düzeyini dikkate aldığını, *konu daha temel bir konu ve ağır bir konu bunu mümkün olduğunca somutlaştırmaya ve (...) çevresindeki örnekleri seçmeye çalıştım* (st.74-77) sözleriyle ifade derken, Işıl, çocukları olumsuz etkilememesine dikkat ettiğini, *Çocuklar için hem onları üzmeyecek onlar için rahat olabilecekleri sıkılmayacakları, hem hoşlarına gidecek hem de içlerinden geldiği gibi davranabilecekleri...* (st.44-47) sözleriyle belirtmiştir.

Etkinliğin uygulanmasında dikkat edilen ilkelere ilişkin görüşler: Öğretmen adayları, gerekli yönlendirmeleri yapma, katılımı sağlama, genelleme yapma, günlük yaşamla ilişkilendirme, özgün hareket etmelerine olanak verme, yaparak yaşayarak öğrenmeyi sağlama, gün içindeki çeşitli fırsatlardan yararlanma, etkili iletişim kurma, öğrenci düzeyine göre hareket etme ilkelerine dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarından Arzu, katılımı sağlamaya dikkat ettiğini, *Çocukların bütününe katılımı olmasına dikkat ettim. İşte orada Otistik bir çocuk vardı. Onu da odaklandırmaya çalıştım* (st.110-114) sözleriyle, Işıl ise, günlük yaşamla ilişkilendirmeye dikkat ettiğini, *Belki ben çocuklara Afrikalı çocuklardan sonra sohberte şeyde sordum dışarıda ben sokak çocukları da var onları hiç gördünüz mü diye sordum* (st.104-105) sözleriyle belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarından Yeliz, yönlendirmeye dikkat ettiğini, *Sürekli işte kontrol altında liderlik yapmak zorundaydım (...) ve yönlendirme yapmak zorundaydım bunlara dikkat ettim* (st.81-83) biçiminde belirtirken, nasıl genelleme yaptığını, *Elleri ile bir yerleri bulmaya çalışıyorsa bunların göremeyen insanlar olduğunu ve daha sonradan bir genelleme yapıp herhangi bir engele sahip insanlara nasıl yaklaşmamız gerektiğine dair bir sohbet havası oldu* (st.112-117) sözleriyle açıklamaktadır.

Çocuklarda gözlenen tepkilere ilişkin görüşler: Öğretmen adayları, öğrencilerin zevk aldığını, empati kurduklarını, çözüm ürettiklerini, haklarını sözel olarak dile getirdiklerini, haklarına ilişkin sorulara yanıt verdiklerini, merak ettiklerini, haklarını fark ettiklerini, dayanışma ve işbirliği oluşturduklarını, etkili iletişim kurduklarını, etkinliklere istekli katıldıklarını ve birbirlerini etkilediklerini belirtmişlerdir. Örneğin, Arzu, öğrencilerin

çözüm önerileri geliştirdiğini, *Mike'ı (savaş ortamında kalmış bir çocuğu temsil eden kukla) mutlu etmek için ne yaptınız? (...) resimler var kimi bir sürü oyuncak, kimi bir ev yaptı, bir otobüs resmi yaptı Mike binip ordan uzaklaşsın diye (st.75-80) sözleriyle belirtirken, etkinlik sonrasında sorduğu sorulara yanıt alabildiğini, İstedğim cevapları aldım (...) Mesela çocuklar bizim başka hangi haklarımız var sorusunu yönelttikten sonra kimi işte babamla evde oyun oynama hakkımız var dedi, işte tatile gitmek istediğimiz zaman tatile gidebiliriz diye cevap verdiler (st.107-111) biçiminde belirtmiştir. Mehtap öğrencilerin dayanışma ve işbirliği oluşturduklarını şu sözleriyle açıklamaktadır:*

Oyun etkinliğinde birbirlerine yardım etmeleri gerekiyordu. Oyun içerisinde, yani torbalar vardı, başlarının üzerine koyuyorlardı ve benim verdiğim yönergeye göre hareket etmek zorundalardı. Torba yere düştüğü zaman ancak bir başka arkadaşı ona yardım ettiğinde tekrar oyuna katılabiliyor Biz oyunun sonunda konuştuğumuzda işte yardım aldığında, yardım ettiğinde neler hissettiler, neden yardım aldılar, neden yardım ettiler birbirlerine, bunu sordum. Bir kız çocuğuna 'Peki ama senin torbanda düşebilir, Sende oyundan çıkabilirdin, neden yardım etmek istedin' diye sorduğumda, 'Ben ona yardım ettim, torbam düşse bile bu kez bir başka arkadaşım bana yardım ederdi' dedi. Orda birbirlerine yardım edecekleri orda bir güven de sezdim. Bu tür güzel şeyler oldu (st.66-90).

Öğretmen adaylarından Şule, çocukların haklarını sözel olarak ifade ettiklerini, *İnsanlara acı çektirmememiz gerektiğini direkt olarak anladılar zaten 'bizden farklı bir yanları var ama onlar da bizim gibi acı çekiyorlar bizim gibiler bizim gibi konuşamıyorlar ama bizim gibiler' gibi cümleler kurdular (st.101-104) sözleriyle belirtirken, Sevim ise, çocukların empati kurduklarını, çok üzüldüler. İşte ilk başta gördüklerinde bacağına ne olmuş kaza mı geçirmiş öğretmenim diyerek çok üzüldüler. Ama oyun oynandığında bu üzüntüleri de geçti bir şeyler yapabileceklerini anladılar (st.160-163) sözleriyle belirtmişlerdir. Seher ise, öğrencilerin haklarına ilişkin çeşitli örnekler verdiklerini belirtmiştir. Seher bu konudaki görüşlerini, *İlginç örnekler verenler oldu, mesela 'biz bazen yaramazlık yapıyoruz ama annemiz bizi yemeksiz bırakmıyor, annemiz bizi dövmüyor' dediler 'Biz bazen birbirimize kıızıyoruz. Ama öğretmenimiz bize kızdığı zaman saçımızı çekmiyor' dediler, böyle örnekler verenler oldu (st.111-121) sözleriyle belirtmiştir. Mehtap, çocukların birbirlerini etkilediklerini şöyle açıklamıştır:**

Bir savaşta yani savaş sonrası bir çocuğun resmiydi bu. (...) Aaa yazık ne kadar kötü diyenler olabildiği gibi aaa iğrenç diyenlerde oldu yani bu tür tepkileri verenlerde oldu. Ben yine bunlara tepki göstermedim. Onlar zaten birbirlerini "İğrenç olur mu yazık bak onun yiyecek yemeği de yoktur" diyenler oldu. O şekilde bu tepkilerini geri çekenler o yönde düşünmeye çalışanlarda oldu. Birbirlerini etkilediler (st.67-70).

Etkinliğin uygulanmasında yaşanan sorunlara ilişkin görüşler:
Öğretmen adayları, öğrencilerin özelliklerinden, okulun fiziksel olanaklarından, konunun özelliğinden, etkinliğin özelliğinden kaynaklanan

sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin, Aydan, konunun soyut olmasından kaynaklanan sorun yaşadığını, *Aslında birazcık zorlandım sizin de dediğiniz biraz soyut, soyut kavram olması Bunu nasıl somutlaştırabilirim diye* (st.77-80) biçiminde belirtirken, Sevgi etkinlikte öğrencileri toparlamada sorun yaşadığını *Yaşadığım sorunlar çok fazla olmadı rahatlıkla uygulayabildim. Önce toparlanmaların da bir sorun yaşadık ama uyguladık* (st.122-125) biçiminde ifade ederken, Mehtap çocukların üst sosyo-ekonomik seviyede olmasından dolayı sorun yaşadığını, *Çocukların ekonomik seviyesi üst düzeydeydi ve bu yüzden daha zor şartlarda yaşayan çocukların durumlarını anlayamayanlar onların zor şartlarda yaşadığını bilmeyenler vardı onların bu konuda yönlendirilmesi biraz zor oldu* (st.95-99) sözleriyle belirtmiştir.

Etkinliğin sonrasına ilişkin görüşler: Öğretmen adayları, ilk önce zor gibi görünmesine karşın etkinliği kolaylıkla uyguladıklarını, ileride mesleki yaşamında yer vereceklerini, etkinliği uygulamaktan zevk aldıklarını, çocuk haklarının öğretiminin okulöncesi düzeyde verilebileceğini gördüklerini, çocukların haklarına ilişkin bilgilendiklerini, çocuklar için değişik bir etkinlik olduğunu ve mesleki anlamda çok şey kazandıklarını belirtmişlerdir. Örneğin, Arzu, *Seneye artık ben de öğretmen olacağım yer vermeyi düşünüyorum çalışmadan çok büyük zevk aldım* (st.164-166). Gülay, *Bu uygulamayı yapmadan önce verilmesinin zor olduğunu düşünüyordum (...) ama uygulama yaptıktan sonra çocukların bizim zor gibi düşündüğümüz kavramları doğru yöntemlerle aslında kolayca alabildiklerini* (st.141-145) gördüm biçiminde görüşlerini belirtmişlerdir. Sevim, *Çok güzeldi hem bir şeyler öğrendiler hem bir şeyler kazandılar hem de değişik bir etkinlik oldu onlar için* (st.143-144) biçiminde görüş belirtmiştir.

Etkinliğin uygulanmasına ilişkin öneriler: Öğretmen adayları, çocuk haklarının öğretime etkinliklerde yer verilmeli, öğretmenler çocuklara model olmalı, okulöncesi eğitim programlarında çocuk haklarının öğretime yer verilmeli, aileler bilgilendirilmeli, çocuklara sezdirilerek verilmeli, drama ile gezi ve gözlemlerle verilmeli biçiminde öneriler getirmişlerdir. Örneğin, öğretmen adaylarından Sevim, *Etkinlikler içerisinde bence temel olarak ele alınmalı* (st.168) biçiminde öneri getirirken, Işıl, *Çevre gezdirerek farklı insanlar olduğu ya da fakir çevrelere giderek daha böyle sosyo ekonomik düzeyi düşük yerlere giderek belki gözlemlerini gözlem yapabilirler farkları alabilirler* (st.107-110) biçiminde öneri getirmiştir. Seher ise çocuklara sezdirilerek öğretilmesi ve çocukların suçluluk duygusuna kapılmamasına özen gösterilmesi önermiştir. Seher bu konudaki görüşlerini şu sözleriyle dile getirmiştir:

Okulöncesi dönemde her konunun öğretiminde yaptığımız gibi, sezdirerek öğretmeninde burada öne çıkması gerektiğini düşünüyorum. Yani çocuklara bu budur demek yerine acaba böyle olabilir mi, başka nasıl olabilir gibi sorularla

kendi içlerinde doğru cevabı bulmalarını sağlamak gerektiğini düşünüyorum ve onun dışında çocuklara sahip oldukları imkanların başka çocuklarda olmayabileceğini anlatırken, onların da kendi sahip olduklarından suçluluk duymamalarını sağlayıcı etkinlikler olması gerektiğini düşünüyorum. Yani zenci olup ta çok açlık çeken çocukları çok çok gözlerine sokmamak gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ben yemek yiyorum diye suçluluk hissedebilir (st.153-160).

Öğretmen adaylarından Sevgi, öğretmenin model olması gerektiğini, *Öğretmenin çocuğun haklarına saygı duyması gerekiyor ki öğretebilsinler. (...) çocuğun hakkına saygı duymayan öğretmen olup da aa çocuklar sizinde haklarınız var dersiniz hiçbir anlamı yok bence* (st.146-151) sözleriyle dile getirmiştir. Şule, *Ailelerin de bu hakları bilmeleri gerekiyor bence çocuklarının bazı hakları olduğunu bilmeliler çünkü genelde bilinmiyor. Kısa ve öz olarak bu şekilde ailelere verilebilir* (st.165-167) diyerek ailelerin öğretimine dikkat çekerken okulöncesi eğitim programlarında çocuk haklarının öğretimine yer verilmesi gerektiğini, *Bence bunlar okulöncesi eğitim programında yer almalı* (st.153-154) sözleriyle ifade etmiştir.

Sonuç olarak, öğretmen adayları okulöncesinde çocuk haklarının öğretiminin çocukların düzeyine uygun, anadili, drama ve oyun etkinlikleri gibi etkinliklerle verilebileceğini belirtmişlerdir. Öğretmen adayları çocuk haklarına ilişkin etkinliğin planlanmasında çocukların düzeyini dikkate aldıklarını, uygulama sırasında ise, gerekli yönlendirmeleri yaparak sezdirerek öğretmeye dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Öğretmen adayları etkinlik sonrasında öğrencilerin hakları konusunda bilgilendiklerini ve zevk aldıklarını belirtmişlerdir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma bulguları göstermiştir ki, öğretmen adaylarının tamamı, çocuklardaki davranış gelişmesine katkıda bulunma, ileride haklarını bilen kişiler olma, kendilerini savunabilme, empati geliştirme gibi nedenlerle okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimine yer verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Patrick (2003) okulöncesinden yükseköğretime kadar her yaşa uygun etkinlikler yoluyla aşamalı olarak demokrasi eğitimi verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle, okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimine yer verilmelidir.

Öğretmen adayları çocuk haklarının öğretiminde daha çok drama, anadili ve oyun etkinliklerini tercih etmişlerdir. Darling (2004), drama ve hikâye etkinliklerinden insan hakları öğretiminde genelde yararlandığını vurgulamaktadır. Ancak, çocuk haklarının öğretiminde çocukların yaşamındaki birçok durumdan yararlanılabileceği göz ardı edilmemelidir. Çocukların elini yıkamak için sıraya girmesi, sınıfta arkadaşlarını dinlemesi, oyun kurallarına göre hareket etmesi gibi durumlardan da bu amaçla yararlanılabilir.

Öğretmen adayları çocuk haklarının öğretiminde planlama sürecinde çoğunlukla öğrencinin düzeyine uygun olmasına dikkat ettiklerini, etkinliğin

uygulanması sırasında ise gerekli yönlendirmeleri yapmaya dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Kuşkusuz okulöncesi dönemde etkinliğin öğrencilerin gelişim düzeyi dikkate alınarak planlanması önemlidir. Ayrıca, öğretmen adaylarının çocukların konudan uzaklaşmaması ve amaçların kazanılmasında etkili yönlendirme yapmaları etkinliklerin başarıya ulaşmasında etkili olmuştur. Öğretmen adayları çocuk haklarının öğretime ilişkin gerçekleştirdikleri uygulamayı çocuk haklarının öğretime ilişkin özel alan bilgisi olmadan gerçekleştirdikleri düşünüldüğünde, çocuk haklarının öğretime ilişkin uygulamalarında, öğretmen adaylarının genelde başarılı olduğu söylenebilir. Ancak, öğretmen adayları konu alanının özeliği dolayısıyla dikkat etmesi gereken çocukların gereksinimleri ve hakları arasında ilişki kurmadığı gibi, genelleme yapma, günlük yaşamdan yararlanma ve öğrencilerin katılımını sağlama gibi ilkelere yeterli düzeyde yer vermemişlerdir. Araştırmanın bu bulgusu, Asiebor ve diğerlerinin (2001) yaptığı araştırmadaki öğretmenlerin yeterli düzeyde insan haklarının eğitimi bilgi ve becerisine sahip olmadıkları bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Bu sonuç öğretmenlerin etkili insan hakları eğitimi yapabilmesi için bu konuyu öğretime ilişkin yeterli bilgileri olmaları gerektiğini göstermektedir.

Öğretmen adayları uyguladıkları etkinliğin çocuklar üzerindeki etkilerini değerlendirmelerinde, çoğunlukla öğrencilerin zevk aldıklarını ve çocuk hakları konusunda bilgilendiklerini belirtmişlerdir. Araştırmanın bu bulguları, Decoene ve De Cock'un (1996) araştırmasındaki çocuk hakları öğretiminden çocukların hoşlandıkları ve ilgi gösterdikleri bulgusuyla (Covell ve Howe, 1999) ve Covell ve Howe'nun (1999) araştırmasında çocuk hakları eğitimi alan çocukların hakları konusunda daha bilgili oldukları ve başkalarının haklarına saygı gösterdikleri bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Bu sonuçlar, çocuk haklarına ilişkin yapılan eğitimin çocukların haklarına ilişkin bilinçlenmesinde etkili olduğu ve çocuk hakları eğitiminin çocukların ilgisini çektiği biçimde yorumlanabilir.

Sonuç olarak, öğretmen adayları, gönüllü olarak katıldıkları bu araştırma sürecinde çocuk haklarının öğretime ilişkin mesleki deneyim kazanmışlardır. Ayrıca, araştırmanın sonuçlarına dayanarak, okulöncesi dönemde çocuk hakları öğretiminin öğrencilerin düzeyine uygun çeşitli etkinlikler yoluyla gerçekleştirilebileceği söylenebilir. Ancak, okulöncesi dönemde, çocuk haklarının öğretiminin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin deneysel çalışmalar yapılabilir. Öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretime ilişkin gerçekleştirdikleri bu uygulama, okulöncesinde çocuk haklarının öğretimi için genel mesleki bilgi yanında konunun öğretime ilişkin özel bilgi ve beceriler de gerektirdiğini ortaya koymuştur. Bu nedenle, hizmet öncesinde okulöncesi öğretmen eğitimi programlarında çocuk haklarının öğretime ilişkin derslere yer verilebilir. Mesleki yaşamını çocuklarla geçiren okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk hakları ve öğretimi konusunda yeterli bilgi ve becerilerle donatılması onların sağlıklı bireyler ve etkili vatandaşlar yetiştirebilmeleri açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Alderson, P. (1999). Human rights and democracy in schools do they mean more than “picking up litter and not killing whales. **International Journal of Children’s Rights**, 7(3), 185-205.
- Allan, J ve I’Anson, J. D. (2004). Children’s rights in school: power, assemblies and assemblages. **International Journal of Children’s Rights**, 12(2), 123-138.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. **Milli Eğitim**, 151, 3-24.
- Aras, H., Birinci, F. ve Özdemir-Uluç, F. Ö. (2001). İkinci uluslararası eğitimde çocuk hakları konferansı. **Milli Eğitim**, 151, 132-138.
- Asibegbor, I., Fincham, K., Nanang, M., Gala, E. E. K. and Britwum, A. O. (2001). Rights and equity in the classroom: A case study of classroom interactions in basic schools in Ghana. Available online at <http://www.unicef.org/evaldatabase/files/gha_01-006.pdf> (25.05.2007).
- Covell, K. and Howe, R. B. (1999). The impact of children’s rights education: A Canadian study. **International Journal of Children’s Rights**, 7(2), 171-183.
- Çılga, İ. (2001). Demokrasi, insan hakları kültürü ve çocuk hakları. **Milli Eğitim**, 151, 69-73.
- Darling, L. F. (2004). Teaching human rights in elementary classrooms: A literary approach. **Canadian Social Studies**, 39(1) Available online at <http://www.quasar.ualberta.ca/css/Css_39_1/ARdarling_human_rights_literary_approach.htm> (15.03.2006).
- DFES (Department for education and skills). (2006). Citizenship at key stage 1 and 2 (year 3-6) Unit 07: Children’s rights-human rights. Available online at <<http://www.standards.dfes.gov.uk/schmes2/kslrcitizenship/cit07g1?view=get>> (24.01.2006).
- Fernekes, W.R.(2000).Why study children’s rights? Available online at <http://gc2000.rutgers.edu/GC2000/Modules/CHILD_RIGHTS/printpage.php> (06.02.2006).
- Hopkins, G. (2002). Teaching citizenship’s five themes. Available online at <http://www.education-world.com/a_curr008.html> (08.01.2006).
- Karaman-Kepenekçi, Y. (2000). **İnsan Hakları Eğitimi**. Ankara: Anı Yayıncılık,
- Miles, M. B. and Huberman, M. A. (1994). **An Expanded Sourcebook Qualitative Data Analysis**. London: Sage Publication.
- NCSS (National Council for Social Studies) (1998). Social studies for early childhood and elementary school children preparing for the 21st century. Available online at <<http://socialstudies.org/positions/elementary>> (06.02.2006).

- Ochaita, E. and Espinoza, A. M. (1997). Children's participation in family and school life: A psychological and development approach. **International Journal of Children's Rights**, 5(3), 279-297.
- OHCHR (The Office of the High Commissioner for Human Rights). (2003). ABC, Teaching human rights: practical activities for primary and secondary schools. Available online at <http://www.unhcr.ch/html/menu672/abc_text.pdf> (10.01.2006).
- Oktay, A. (2000). **Yaşamın Sihirli Yılları**. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Osler, A. and Starkey, H. (1998). Children's rights and citizenship: Some implications for the management of schools. **International Journal of Children's Rights**, 6(3), 313-333.
- Patrick, J. J. (2003). *A global perspective on human rights education*. (ED: 421447). Available online at <<http://www.eric.gov/>> (10.01.2006).
- Poyraz, H. ve Dere, H. (2001). **Okulöncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- YA-PA (2006). **36-72 Aylık Çocuklar İçin Okulöncesi Eğitim Programı**. İstanbul: YA-PA Yayın Pazarlama San. ve Tic. A.Ş Yayınları.
- Yaşar, Ş. (2006). Çocuklara vatandaşlık bilinci kazandırmada okulöncesi eğitimin rolü. **Birinci Uluslararası Okulöncesi Eğitimi Kongre Kitabı Cilt I** (251-258). İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Yıldırım A. ve Şimşek, H. (2005). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.